

Rapport

Armoedebaarometer 2009

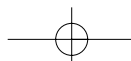
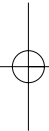
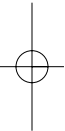
Decenniumdoelen 2017

UA-OASeS

Geert Campaert
Danielle Dierckx

Prof. dr. Jan Vranken

April 2009

Inhoudsopgave

Inleiding	3
1. Decenniumdoelen 2017 en doel van het onderzoek	6
2. Indicatoren van de Armoedebaarometer	7
2.1 Vooraf	7
2.2 Gezondheid	7
2.3 Arbeid	8
2.4 Inkomen	9
2.5 Wonen	10
2.6 Onderwijs	11
2.7 Samenleven	12
3. De Armoedebaarometer in 2009	14
3.1 Gezondheid	14
3.2 Inkomen	15
3.3 Werk	16
3.4 Wonen	17
3.5 Onderwijs	18
3.6 Samenleven	19
3.7 Tabellen met de indicatoren	21
Gezondheid	21
Arbeid	22
Inkomen	23
Wonen	24
Onderwijs	25
Samenleven	26
Bibliografie	27

De Armoedebaarometer geeft zwaar weer aan

Decenniumdoelen 2017 wil de leefsituatie van mensen in armoede structureel verbeteren. De negen organisaties achter dit samenwerkingsverband willen niet in loze woorden blijven steken. Daarom hebben we ons op het vlak van gezondheid, inkomen, arbeid, wonen, onderwijs en samenleven concrete doelen gesteld, die tegen 2017 behaald moeten zijn. Bovendien creëerden we een instrument om de evolutie op deze zes domeinen precies te meten, namelijk de Armoedebaarometer. De barometer laat zien of het beleid op de goede weg is om de Decenniumdoelen te halen.

Vorig jaar hebben we de nulmeting voorgesteld. Dit jaar presenteren we de resultaten van de eerste meting. Onderzoeksgroep OASeS van de Universiteit Antwerpen actualiseerde de cijfers voor de indicatoren van de Armoedebaarometer. Een nauwkeurige wetenschappelijke invulling van gegevens kost tijd. OASeS heeft voor een aantal indicatoren gebruik moeten maken van de gegevens van 2007. In dat jaar was er nog geen sprake van een financiële crisis. Daarom geven deze cijfers een beeld dat meer dan waarschijnlijk veel positiever is dan de situatie vandaag.

Hoewel de gegevens dus betrekking hebben op een economisch veel betere periode is het opvallend: ze zijn weinig bemoedigend. In vergelijking met een jaar eerder, is er weinig of geen vooruitgang geboekt in de strijd tegen de armoede. De verschillen met de nulmeting zijn klein en in sommige gevallen moeten we zelfs vaststellen dat er een negatieve evolutie is. We overlopen de belangrijkste resultaten per domein:

- Decenniumdoelen 2017 wil een halvering bereiken van de gezondheidsongelijkheid tussen arm en rijk. De Armoedebaarometer geeft voor het voorbije jaar geen vooruitgang aan. Hetzelfde aantal mensen geeft aan hun eigen gezondheid als slecht tot heel slecht te ervaren. Bovendien is er geen verbetering vastgesteld in het aantal personen dat gezondheidszorgen om financiële redenen moet uitstellen.

- De werkloosheidscijfers van de Arbeidskrachtenquête geven aan dat de werkloosheidsgraad in Vlaanderen daalde van 5,0 % naar 4,4 %. De kansengroepen profiteerden hier ook van. Op het eerste gezicht lijkt dit een positieve evolutie op het domein van de arbeid, maar er is geen reden tot euforie. Twee belangrijke bedenkingen nuanceren deze cijfers. Ten eerste blijkt uit de cijfers dat deze daling vooral te wijten is aan de goede conjunctuur in 2007 en niet aan structurele maatregelen. De wereldwijde economische crisis heeft een streep gehaald door deze ontwikkeling. Vanaf de tweede helft van 2008 kwam er een einde aan de jarenlange daling van de werkloosheid in Vlaanderen. Vanaf december 2008 is het aantal werklozen al opnieuw beginnen stijgen en lag de werkloosheidsgraad 3,9% hoger dan op hetzelfde tijdstip in 2007. In 2009 zal deze trend zich verder zetten. We kunnen nu al vermoeden dat mensen in maatschappelijk kwetsbare groepen daar het slachtoffer van zullen worden. De economische crisis is het moment om meer aandacht te besteden aan kansengroepen en mensen in armoede.
- Een gelijkaardig verhaal zien we bij het thema Inkomen. Hoewel? Op dit domein geven de cijfers geen significante verbetering aan. Er is geen wezenlijke daling van de armoedecijfers. Het aantal inkomensarmen is gelijk gebleven. De subjectieve armoede, het aantal mensen dat aangeeft dat ze moeite hebben om de eindjes aan elkaar te knopen, is wel gedaald (van 11,7 % naar 9,6 %). Maar opnieuw, deze cijfers zijn van toepassing op 2007, een periode waar het ons economisch voor de wind ging. In het begin van 2008 daalde de koopkracht. Direct daarop steeg het aantal wanbetalers sterk en was er een groeiende populariteit van kredietopeningen bij warenhuizen om zo het einde van de maand te overbruggen. Het rapport van OASeS verwacht dan ook een stijging van de (subjectieve) armoedecijfers in 2008.
- Het aantal sociale huurwoningen in Vlaanderen steeg in 2007 van 137.837 naar 140.450. Dit is een toename van 2.613 eenheden of 1,9%. Het recente grond- en pandendecreet belooft 43.000 extra sociale

huurwoningen tegen 2020. De Vlaamse overheid zal echter meer dan een tandje bij moeten steken wil ze het Decenniumdoel van 75.000 extra sociale huurwoningen tegen 2017 kunnen realiseren.

- In het Onderwijs zijn er de voorbije legislatuur een aantal zeer beloftevolle maatregelen genomen. Het effect hiervan is pas op middellange termijn te meten. De Armoedebaarometer doet geen uitspraak over de evolutie van laaggeletterdheid en laaggecijferdheid, omdat die maar om de drie jaar gemeten worden. We vinden het wel verontrustend om vast te stellen dat het percentage leerlingen dat twee jaar of meer achterstand oploopt in het secundair onderwijs, het voorbije jaar nog licht gestegen is (van 6,44% naar 6,52%).
- Voor Samenleven geeft de Armoedebaarometer gemengde signalen. De deelname aan het verenigingsleven door mensen in armoede neemt sterker toe dan de deelname door mensen boven de armoedegrens. Dat is zeker positief, maar op andere vlakken is er geen verbetering. Zo is bijvoorbeeld het aandeel personen die zich geen internetverbinding kunnen aanschaffen, met 5,3 % exact hetzelfde gebleven.

Er is dus weinig reden tot euforie. Je kunt eerder stellen dat er een jaar verloren is, zonder fundamentele vooruitgang in het zicht. Ondanks de middelen die in sociaal beleid gestopt worden, slaagt onze samenleving er niet in om de problemen terug te dringen. Waarom is de armoede niet gedaald? Op 6 maart behandelde professor Bea Cantillon deze vraag op een studievoormiddag van Decenniumdoelen 2017. Zij stelde vast dat er nog nooit zo veel mensen aan het werk zijn geweest; dat er een groei in de sociale overheidsuitgaven is; dat het sociaal beleid verdiept wordt; en dat armoede sterk aanwezig is in het beleidsdiscours. Maar toch lijken die inspanningen tevergeefs.

Een belangrijke reden daarvoor is het Mattheüeffect. Het huidige beleid heeft een dwangmatige focus op werk. Bovendien ligt de nadruk eenzijdig op gelijke kansen in plaats van

op gelijke uitkomsten. In het huidige politieke klimaat gaat men steeds verder in de selectiviteit en de privatisering van de sociale zekerheid. Er komen beschermingsmaatregelen tegen nieuwe risico's, zoals kinderopvang, maar de oude sociale risico's worden verwaarloosd. Dit komt vooral de kansrijke groepen ten goede. Steeds meer belastinggeld stroomt naar deze groep terug. Dit ondermijnt de herverdelende kracht van onze welvaartstaat. De peperdure jobkorting, die enkel naar werkende Vlamingen ging, is daar het pijnlijke symbool van geworden.

Decenniumdoelen 2017 kiest resoluut voor een andere samenleving en eist daarom een radicale omslag in het beleid. Wij willen een samenleving waar het beleid voorrang geeft aan mensen in een sociaal kwetsbare positie, zodat ook zij maximaal kunnen participeren. Er moeten voldoende middelen ingezet worden voor onderwijs, gezondheid, huisvesting, maar ook voor tewerkstelling. Dat laatste moet dan wel met respect gebeuren voor ieders individuele mogelijkheden en beperkingen. Bovendien verdienen mensen die via een niet-economische activiteit aan de samenleving bijdragen, evenveel respect als mensen met een betaalde job. Het heersende activeringsdiscours heeft het trouwens graag over rechten en plichten. Daarbij vergeet men wel dat die rechten, ook na jaren actieve welvaartsstaat, nog steeds niet gegarandeerd zijn. Waar is het recht op aangepaste tewerkstelling? Waar zijn de betaalbare kinderopvangplaatsen en mobiliteitsmaatregelen die de activering flankeren? Waar zijn de betaalbare, gezonde woningen in een goede woonomgeving? Wie rechten heeft, heeft ook plichten. Dat geldt evenzeer voor de overheid.

Dit klinkt voor sommigen misschien als het zoveelste staaltje wollige welzijnstaal, maar Decenniumdoelen 2017 eist harde, politieke maatregelen. In het plan Vlaanderen in Actie (ViA) stelt de Vlaamse regering zich ambitieuze doelen op allerlei domeinen. Via het Pact 2020¹ wil het onder andere excelleren op wetenschappelijk, economisch en bestuurskundig vlak. Decenniumdoelen 2017 eist minstens dezelfde ambitieuze houding als het om sociaal beleid gaat. Als absoluut minimum willen we 'doelstelling 13' in het

Pact 2020 uitgevoerd zien. Die doelstelling gaat voor concrete resultaten op het vlak van sociale woningen, onderwijs, gezondheidszorg...

Ons memorandum 'Geef armoede geen kans' biedt de (volgende) Vlaamse regering de pap in de mond. Het memorandum bevat 23 concrete beleidsmaatregelen waarmee ze het armoedeluik van het ViA-plan kan verwezenlijken. We doen een greep uit het aanbod, één maatregel voor elk beleidsdomein:

- de eerstelijnszorg versterken
- de uitval van jongeren in het onderwijs terugdringen
- de schuldbemiddeling uitbouwen
- een participatiebeleid ontwikkelen dat minder op werk focust en meer op armoede. Volgens onderzoek is tweederde van de mensen in armoede niet naar een betaalde baan te activeren. Daarom moeten ze kansen krijgen om deel te nemen aan verenigingsleven en vrijwilligerswerk.
- een fiscaal beleid invoeren voor verhuurders en een huursubsidie voor huurders.
- een positieve beeldvorming van mensen in armoede stimuleren via vormingsprojecten.

Hiermee ligt de bal in het kamp van de politiek. De komende tijd zullen de gevolgen van de crisis zich ook in het beleid laten voelen. Zowel de federale als de Vlaamse overheid zullen immers minder inkomsten hebben. Besparingen zijn dan misschien wel onvermijdelijk, maar Decenniumdoelen 2017 vindt dat de mensen in armoede daar niet de dupe van mogen worden. Onze Armoedebarmometer bewijst dat zij er zelfs in een periode van economische voorspoed niet op vooruit gaan. In tijden van crisis komen ze dus zeker in zwaar weer terecht. Daarom zijn er zeker nu extra inspanningen nodig om de situatie van mensen in armoede gevoelig te verbeteren. Decenniumdoelen 2017 is alvast benieuwd om te zien welke partijen er van armoede een echt politiek thema durven maken.

Namens Decenniumdoelen 2017,

Jos Geysels
Voorzitter

¹ Om haar ambities te realiseren, lanceert ViA het Pact 2020. Het Pact van Vlaanderen bevat doelstellingen met concrete streefcijfers. Een hele reeks maatschappelijke partners ondertekenden het Pact en engageerden zich om die doelstellingen na te streven: de Vlaamse Regering, de Vlaamse sociale partners (de werkgevers- en werknemersorganisaties van de SERV) en het georganiseerde middenveld van de Verenigde Verenigingen met onder meer de milieubeweging, de allochtonenorganisaties en verenigingen voor het gezin, de armen en de solidariteit met het Zuiden.

1. Decenniumdoelen 2017 en doel van het onderzoek

Op 3 april 2007 lanceerde een breed forum van armoedeorganisaties en sociale bewegingen² Decenniumdoelen 2017. Vanuit de vaststelling dat in België 1,5 miljoen mensen in armoede leven en de inkomensongelijkheid blijft toenemen, roepen deze organisaties politici en overheden op om voorrang te geven aan de strijd tegen armoede. Decenniumdoelen heeft zes beleidsdoelen geformuleerd voor de komende tien jaar. De doelen zijn:

1. Een halvering van de gezondheidsongelijkheid tussen arm en rijk.
2. Een halvering van het aantal gezinnen waar niemand werkt.
3. Voor elk gezin, ongeacht de samenstelling, minstens een inkomen dat de Europese armoederisicodrempel bereikt.
4. Een toename van het aantal goede en betaalbare huurwoningen met 150.000 eenheden, waarvan minstens de helft sociale woningen zijn.
5. Een daling tot 3% van laaggeletterdheid en laaggecijferdheid bij jongeren, in alle onderwijsvormen en voor alle jongerengroepen.
6. Mensen in armoede verbreden hun netwerken.

In 2008 ontwikkelde OASeS, een onderzoeksgroep van de Universiteit Antwerpen, een Armoedebaarometer. Deze barometer laat de jaarlijkse evolutie van de armoedesituatie in Vlaanderen zien. Het gaat om een zorgvuldige selectie van indicatoren, die verbonden worden aan de zes genoemde doelstellingen. Voor deze indicatoren werden de meest recente cijfers geselecteerd om een nulmeting voor de Armoedebaarometer mogelijk te maken. Nu, één jaar later is er een eerste update, die aangeeft hoe de indicatoren van de verschillende doelstellingen het voorbije jaar zijn geëvolueerd. De update van de Armoedebaarometer zal ieder jaar plaatsvinden. In de volgende hoofdstukken beschrijven we eerst de indicatoren die gekozen werden voor de nulmeting.

² ACW, Samenlevingsopbouw Vlaanderen, Socialistische Mutualiteiten en socio-culturele verenigingen, Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, Verbruikersateljee, Vlaams Netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen, Vlaams Minderhedencentrum, Welzijnszorg en CERA

³ Het gaat hier bijvoorbeeld over rusthuizen, kloosters, psychiatrische instellingen of strafinstellingen.

2. Indicatoren van de Armoedebaarometer

2.1 Vooraf

Decenniumdoelen 2017 laat jaarlijks de ontwikkeling van de zes doelen zien. Bij de selectie van de indicatoren is er rekening gehouden met de frequentie waarmee nieuwe cijfers voor een indicator beschikbaar zijn. Waar mogelijk werd gezocht naar indicatoren waarvan de cijfers jaarlijks bekendgemaakt worden.

Bepaalde kwetsbare bevolkingsgroepen zijn niet of nauwelijks vertegenwoordigd in de gegevensbronnen van de indicatoren voor de Armoedebaarometer. We denken hierbij aan personen die in collectieve huishoudens³ leven, illegalen en daklozen. De oorzaak hiervan is van praktische, conceptuele en methodologische aard. Het in kaart brengen van de omvang en samenstelling van deze bevolkingsgroepen is in de toekomst noodzakelijk, maar zal verder onderzoek vergen.

Een aantal van de geselecteerde indicatoren is afkomstig van steekproeven in de vorm van enquêtes. De steekproeven van deze enquêtes zijn zo samengesteld dat ze representatief zijn. De resultaten ervan kunnen daarom -binnen een zekere foutenmarge- naar de hele bevolking veralgemeend worden.

De Armoedebaarometer is samengesteld uit primaire en secundaire indicatoren. De primaire indicatoren geven vooral de sociale toestand van subpopulaties weer. De secundaire indicatoren geven meer inzicht in de aard van de problematiek en ondersteunen de primaire indicatoren.

2.2 Gezondheid

Het Decenniumdoel gezondheid beoogt een halvering van de gezondheidsongelijkheid tussen arm en rijk tegen 2017.

In de jaren '80 en '90 is er grootschalig onderzoek gedaan naar sociaal-economische gezondheidsverschillen in uiteenlopende Westerse landen. De meeste onderzoeksresultaten bevestigden dat er een negatief verband was tussen sociaal-economische status en verschillende aspecten van mortaliteit en morbiditeit (Mackenbach e.a., 1997). Dit betekent: bij een lage sociaal-economische status is de kans op mortaliteit en morbiditeit hoger. De analyses van de Gezondheidsenquête 1997 bevestigen dit: de verbanden tussen socio-economische status en levensverwachting, gezonde levensverwachting en meerdere andere gezondheidsindicatoren gelden ook voor ons land (Bossuyt & Van Oyen, 2000; Gadeyne & Deboosere, 2000).

Volgens het Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid (WIV) (WIV, 2006) is de **subjectieve evaluatie van de eigen gezondheid** (zie indicator G1) één van de beste indicatoren voor de algemene gezondheidstoestand op individueel en maatschappelijk niveau. Informatie hierover is terug te vinden in de Survey on Income and Living Conditions (SILC) en de Gezondheidsenquêtes. Aangezien de SILC jaarlijks wordt uitgevoerd en de Gezondheidsenquêtes slechts vijfjaarlijks, gebruiken we hier de SILC-gegevens. Bij de subjectieve evaluatie van de eigen gezondheid moeten we de volgende kanttekening maken: mensen met een hogere opleiding of een hoog inkomen stellen - in vergelijking met mensen met een laag inkomen of opleiding - dikwijls hogere eisen alvorens ze vinden dat ze zich 'in goede gezondheid' bevinden. De feitelijke verschillen zouden dan nog groter kunnen zijn dan de cijfers aangeven (Contoyannis & Jones, 2004).

Een ander belangrijk domein waarop gezondheidsongelijkheid zich manifesteert is de levensverwachting en meer specifiek de **levensverwachting in goede gezondheid** (zie indicator G2). Deze ongelijkheid manifesteert zich al vanaf de geboorte. Zo worden er duidelijke verschillen in foeto-infantiele sterfte (zie indicator G3) vastgesteld op basis van het

opleidingsniveau en de nationaliteit van de ouders. Verschillen in levensverwachting in goede gezondheid zijn één van de duidelijkste uitingen van de gezondheidsongelijkheid tussen arm en rijk. Een studie van Bossuyt en Van Oyen over de 'Gezondheidsverwachting volgens socio-economische gradiënt in België', waarbij gegevens van het Rijksregister gekoppeld werden aan de gegevens van de volkstelling van 1991 en de Gezondheidsenquête van 1997, geven een overzicht dat gebruikt kon worden voor de nulmeting. Een update van de resultaten wordt verwacht in de zomer van 2009. Bijkomend onderzoek dat deze cijfers regelmatig actualiseert, is aanbevolen.

Ook de financiële toegang tot de gezondheidszorg is een domein waarop de gezondheidsongelijkheid duidelijk tot uiting komt. De socio-economische verschillen zijn niet eenduidig voor medische consumptie. Het aantal mensen dat **gezondheidszorgen moet uitstellen om financiële redenen** (zie indicator G4), weerspiegelt de kloof tussen mensen boven en onder de armoedegrens. Dit laatste is een indirecte indicator van de hoogte van de gezondheidskosten voor de lagere inkomensgroepen. Momenteel wordt de hoogte van de gezondheidskosten niet systematisch berekend en bijgehouden. Het Intermutualistisch Agentschap en het Federaal Kenniscentrum voor de Gezondheidszorg voert sporadisch onderzoek uit. Een systematische monitoring van de gezondheidskosten gebeurt echter niet.

2.3 Arbeid

Een halvering van het aantal gezinnen waar niemand werkt, vormt het Decenniumdoel voor het thema arbeid.

De indicator voor arbeid is het percentage volwassenen en kinderen dat leeft in een huishouden zonder inkomen (zie indicator A1).

Betaalde arbeid is voor een groot deel van de bevolking de voornaamste bron van inkomen en biedt een belangrijke buffer tegen financiële armoede. Door betaalde arbeid worden sociale zekerheidsrechten opgebouwd die het inkomensverlies bij het wegvallen van een job verminderen. Ongelijke kansen op de arbeidsmarkt zorgen voor een ongelijke

spreiding van het armoederisico. Daarom is het nodig om aandacht te besteden aan de verschillende **kansengroepen** (zie indicator A2) die minder dan gemiddeld op de arbeidsmarkt voorkomen.

De **laaggeschoolden** (maximaal diploma lager secundair onderwijs) vormen één van deze kansengroepen. Er zijn verschillende redenen waarom laaggeschoolden niet aan een job geraken of in de werkloosheid belanden. Werkgevers stellen steeds meer eisen aan kennis en vaardigheden en de daarmee verbonden diploma's. De Hoge Raad voor de werkgelegenheid (Hoge Raad voor de Werkgelegenheid, 2005) signaleert dat de werkloosheidsval, waarbij het financieel aantrekkelijker is om werkloos te blijven dan om te werken, vooral terug te vinden is bij laagbetaalde jobs, uitgevoerd door laaggeschoolden. **Ouderen** (50-plussers) zijn een tweede kansengroep die minder aanwezig is op de arbeidsmarkt. Veel van hen treden vervroegd uit, al dan niet gedwongen, via vervroegde uittredestelsels zoals brugpensioenen. Onder druk van de vergrijzing probeert men de laatste jaren deze ouderen langer aan het werk te houden. Dit kan gevolgen hebben voor de werkloosheidscijfers. Deze evolutie verdient de komende jaren zeker aandacht. Als 50-plussers in de werkloosheid belanden, blijkt het zeer moeilijk om er nog uit te geraken. Ook **jongeren** hebben extra opvolging nodig. Werkloosheid op jonge leeftijd kan immers een negatieve invloed uitoefenen op de verdere loopbaan. Een van de oorzaken van de jeugdwerkloosheid is de moeizame aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt, en vooral voor enkele subgroepen: ongekwalificeerde uitstromers, afgestudeerden met enkel een ASO-diploma en schoolverlaters van het alternierend leren die tijdens hun studies geen werkervaring opdeden. (SERV, 2007a).

De evolutie van het **aantal schoolverlaters dat na één jaar nog naar werk zoekt** (zie indicator A3) is dan ook een belangrijke indicator voor de aansluiting tussen het onderwijs en de arbeidsmarkt.

Uit een onderzoek van Thielens (Tielens, 2005b) blijkt dat het verschil in kansen op de arbeidsmarkt tussen allochtonen van buiten de EU en autochtonen nergens zo groot is als in

Vlaanderen en België. Een van de verklaringen voor deze achtergestelde positie is het lagere onderwijsniveau. Maar dit scholingsprobleem verklaart niet alles. Want ook tussen hooggeschoolde allochtonen en hooggeschoolde autochtonen is er een duidelijk verschil in tewerkstelling.

Niet alleen een job is bepalend voor het armoederisico, ook de duur van de werkloosheid speelt een belangrijke rol. Zo is langdurige werkloosheid (zie indicator A4) een belangrijke oorzaak van inkomensarmoede. Als mensen langer moeten rondkomen met een beperkt inkomen (werkloosheidsvergoeding) raken eventuele financiële reserves op. De aanschaf van duurzame consumptiegoederen (een koelkast of wasmachine) wordt uitgesteld. Uitsluiting duikt ook op andere, niet-materiële levensdomeinen op. Hoe langer men werkloos is, hoe kleiner de kans om opnieuw werk te vinden. Op termijn gaan de nodige ervaring, vaardigheden en attitudes verloren en werkgevers interpreteren langdurige werkloosheid vaak als een gebrek aan motivatie (Bardone & Guio, 2005).

Hoewel een job in de meeste gevallen een bescherming tegen armoede biedt, is dat niet in alle gevallen afdoende. **Armoede bij werkenden** (zie indicator A5) komt voor bij:

- werkenden in laagbetaalde jobs;
- bij bepaalde huishoudens met slechts één kostwinner en verschillende afhankelijke gezinsleden;
- bij mensen met terugkerende werkloosheid;
- bij mensen die er niet in slagen een voltijdse job te vinden.

Belangrijke secundaire indicatoren voor arbeid hebben betrekking op de organisatie van de arbeidsmarkt. Zo is de combinatie van arbeid en gezin moeilijker voor bijvoorbeeld eenoudergezinnen. Het tekort aan plaatsen in de kinderopvang in Vlaanderen is hier een relevante indicator. Helaas zijn er geen algemene gegevens over het tekort aan plaatsen. Vlaanderen haalt de Europese norm van 33 kinderopvangplaatsen per 100 kinderen tot 3 jaar. In de praktijk blijkt deze capaciteit onvoldoende.

De overheid creëert zelf ook rechtstreeks jobs voor mensen die moeilijk een plaats kunnen veroveren op de arbeidsmarkt. De tewerkstelling

in de verschillende vormen van sociale economie is een indicator van de overheidsinspanningen op dit gebied. Ook de mate waarin de overheid via de VDAB kansengroepen al dan niet oververtegenwoordigd in trajectbegeleiding, is een interessante indicator. We nemen deze cijfers op in de tabel.

2.4 Inkomen

Het Decenniumdoel over inkomen luidt dat elk gezin, ongeacht de samenstelling, minstens een inkomen heeft dat de Europese armoederisicodrempel haalt.

Zoals eerder aangegeven, is het meten van het beschikbare inkomen, een indirecte meting van armoede. Volgens de definitie van Eurostat is er een verhoogd armoederisico, wanneer het equivalent netto inkomen lager ligt dan 60% van het nationaal mediaan equivalent inkomen. Voor een alleenstaande is dat bedrag € 878 per maand, voor elke bijkomende volwassene wordt dat met 50% verhoogd, en voor elk kind met 30%, voor een gezin met twee volwassenen en twee kinderen ligt de armoedegrens dus op € 1.844. Deze definitie wordt ook in de SILC-enquête gebruikt om armoedecijfers van verschillende landen te vergelijken.

Het **algemene armoedecijfer** (zie indicator I1) voor een land of regio is een belangrijke indicator voor de meting van inkomensarmoede. Dit cijfer maakt het mogelijk om de positie van Vlaanderen te bepalen in vergelijking met andere landen en regio's.

Uit de opeenvolgende metingen van de SILC-enquête en zijn voorgangers blijkt duidelijk dat bepaalde **kansengroepen** (zie indicator I1) een hoger dan gemiddeld armoederisico hebben. Het is dan ook aangewezen om van deze kansengroepen (alleenstaanden, eenoudergezinnen en ouderen) het armoederisicopercentage op te volgen.

Het beschikbare inkomen alleen heeft een aantal tekortkomingen als indicator van armoede. Zo is de context waarin mensen leven van groot belang (Ringen, 1995). Bovendien variëren de middelen en behoeften van mensen tijdens de levensloop. Ook zijn middelen en behoeften in de tijd deels afhankelijk van

vroegere levensloopervaringen (Dewilde, 2003). Een indicator die aangeeft in hoeverre inkomensarmoede ook effectief leidt tot levensstijldeprivatie is de vraag rond **subjectieve armoede** (zie indicator I2) in de SILC-enquête. Daarbij geven mensen zelf aan of ze vinden dat ze met hun huidige inkomen kunnen rondkomen. Een tekortkoming bij het meten van het beschikbare inkomen is dat hiermee de tijdsdimensie niet gevat wordt. Uit onderzoek blijkt dat de correlatie tussen inkomen en levensstijldeprivatie toeneemt naarmate mensen langer inkomensarm zijn (Whelan, Layte & Maître, 2002). Een tijdelijk inkomensstekort vertaalt zich dan ook niet altijd in een achteruitgang van de levensomstandigheden. Daarom is het ook noodzakelijk om in de Armoedebaarometer een indicator op te nemen over **langdurige armoede**. Vanaf 2007 wordt langdurige armoede gemeten via de SILC-enquête. Zodra deze gegevens beschikbaar zijn, nemen we dit op in de barometer.

Een andere manier om te meten of een inkomen onder de armoedegrens al dan niet problematisch is, is nagaan of personen in de praktijk **beperkte financiële middelen** hebben. Indicatoren hierover zijn ook opgenomen in de jaarlijkse SILC-enquête (zie indicator I3).

Te lage inkomsten en te hoge uitgaven leiden op termijn tot **problematische schulden** (zie indicator I4). Dit kan het gevolg zijn van wanbeheer of overmatige consumptie. Maar ook life events als werkloosheid, ziekte of scheiding kunnen een grote financiële impact hebben en mensen in een situatie van schuldoverlast storten (De Greef, 1992). Een schuldenlast leidt vaak tot sociale uitsluiting op verschillende gebieden. Het is dan ook aangewezen om hierover een indicator op te nemen in de Armoedebaarometer.

Het opvolgen van de evolutie van armoede onder allochtonen zou ook deel moeten uitmaken van deze Armoedebaarometer. Er is echter geen betrouwbaar cijfermateriaal voorhanden. Vaak is het aandeel van allochtonen in steekproeven van surveys te beperkt om hieruit conclusies te trekken. Dit geldt zeker wanneer we de allochtone populatie

willen opdelen in subgroepen. Om toch een indicatie te geven, worden de cijfers opgenomen over het onderzoek naar armoede bij allochtonen. Dit onderzoek werd recent in opdracht van de Koning Boudewijnstichting uitgevoerd (zie indicator I5). De cijfers geven een ruwe indicatie van het armoederisico bij allochtonen in België.

2.5 Wonen

Het Decenniumdoel voor wonen stelt dat er een toename tegen 2017 moet zijn van 150.000 goede en betaalbare huurwoningen, waarvan minstens de helft sociale woningen.

Hoewel het recht op een behoorlijke huisvesting in de grondwet wordt vermeld, is de woonproblematiek voor lagere inkomensklassen schrijnend. Algemeen zijn de problemen op de huurmarkt het grootst. Inkomensarmen zijn vaak noodgedwongen aangewezen op huurwoningen omdat de aankoop van een eigen woning te hoog gegrepen is. De armoedecijfers van huurders zijn fors hoger dan bij eigenaren van woningen. Armoedebestrijding moet zich daarom voornamelijk op de huurdersmarkt richten.

Cijfers over de omvang en kwaliteit van de private huurmarkt zijn beperkt beschikbaar. De Sociaal-Economische Enquête van 2001, waarbij de woonsituatie van de bevolking werd gepeild, gaf een volledig beeld van het aantal huurwoningen in Vlaanderen. Deze cijfers werden geüpdatet in de Woonschouwing en Woonsurvey 2005. Dat is een grootschalig onderzoek naar de kwaliteit van het woningbestand in Vlaanderen en naar de woonsituatie van de Vlaming. De gegevens van de Woonsurvey (zie indicator W1) worden gebruikt om het **aantal private huurwoningen** in Vlaanderen te meten. Dit is een extrapolatie van een (ruime) steekproef, daarom is er een zekere foutenmarge. Op dit moment zijn er (nog) geen nieuwe edities van de Woonsurvey gepland, zodat een opvolging van de evolutie niet gegarandeerd is. Dit is dan ook een aandachtspunt. Het zou goed zijn als het Steunpunt Ruimte en Wonen een nieuwe Woonsurvey zou uitvoeren.

⁴ De maandelijkse naakte woonkosten: de huurprijs zonder verbruikskosten voor huurders en het maandelijks afbetaald bedrag voor de hypothecaire lening voor eigenaars.

Sinds 2007 is er de verplichte registratie van huurcontracten, waardoor er een uitgebreide database beschikbaar is bij de afdeling Algemene Administratie van de Patrimoniumdocumentatie van de FOD Financiën. In principe kan het aantal private huurwoningen in Vlaanderen hiervan worden afgeleid. Kan langs deze weg de evolutie van het aantal private huurwoningen worden onderzocht? Momenteel is dit nog niet mogelijk. De volgende Census in 2011 wordt niet meer uitgevoerd op basis van een uitgebreide sociaal-economische enquête zoals in 2001. Het rapport zal een globaal beeld van de bevolking schetsen door de bestaande administratieve bestanden te koppelen. In principe zou dit kunnen leiden tot een goed overzicht van het woonpatrimonium in Vlaanderen.

Cijfers over het **aantal sociale huurwoningen** in Vlaanderen (zie indicator W2) zijn wel beschikbaar. Deze gegevens worden bijgehouden door de Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen en worden jaarlijks geüpdatet. Het aantal sociale huurwoningen in Vlaanderen geeft maar voor een deel een beeld van de rol van de sociale huisvesting. Zo blijkt uit recent onderzoek (Winters e.a., 2004) dat maar liefst 39% van alle private huurders voldoet aan de wettelijke voorwaarden om in aanmerking te komen voor een sociale huurwoning. Dat komt overeen met ongeveer 180.000 gezinnen. Een aanzienlijk deel van deze gezinnen belandt op wachtlijsten voor de sociale huurmarkt.

Het **aantal personen op een wachtlijst voor een sociale huurwoning** nemen we op als indicator (W3). Zo geven we aan in hoeverre de sociale huurmarkt de personen die er beroep op willen doen, kan verder helpen.

De kosten verbonden aan wonen zijn de afgelopen jaren stelselmatig toegenomen. Vooral voor de laagste inkomensgroepen is dit de grootste maandelijkse uitgavenpost. De woonquote⁴, de woonkosten, nam de voorbije jaren toe. Zo steeg de gemiddelde woonquote voor private huurders tussen 1995 en 2005 met 7,7 procent (Campaert, 2007). De **woonquote voor eigenaars en huurders** is dan ook een aanvullende indicator (W4) die laat zien hoe zwaar de woonkosten doorwegen op het gezinsbudget. Informatie over de woonquote staat in de jaarlijkse Huishoudbudget-enquête

en in de SILC-enquête. De cijfers uit de SILC-enquête worden gebruikt, omdat de Huishoudbudget-enquête te kampen heeft met een beperkte omvang en een grote uitval. De vraagstelling in de SILC-enquête over de woonkosten is in de editie 2006 veranderd. De betrouwbaarheid van deze cijfers wordt nu verder onderzocht voordat ze vrijgegeven worden. Vanaf 2007 kan de woonquote opnieuw berekend worden op basis van de SILC-enquête. Voor de nulmeting van de Armoedebaarometer zijn de resultaten van de Woonsurvey 2005 gebruikt.

Een subjectieve indicator voor de betaalbaarheid van wonen is **de mate waarin de totale woonkosten al dan niet een zware last vormen** (W5). Omdat woonkosten niet tot de naakte woonkosten gereduceerd mogen worden, wordt er een extra indicator (W6) toegevoegd aan de barometer. Deze indicator geeft **aan hoe verwarmingskosten doorwegen op het budget**.

Een andere indicator is het aantal **slechte woningen** in Vlaanderen. Hiervoor kan een beroep gedaan worden op de gegevens uit de Woonschouwing en Woonsurvey uit 2005. De komende jaren is er geen garantie voor een update van de cijfers, daarom worden de cijfers uit de SILC-enquête gebruikt. Het gaat om het **aandeel van de bevolking dat leeft in een woning van ontoereikende kwaliteit of met een gebrek aan comfort** (zie indicator W7). De laatste twee secundaire indicatoren zijn de resultaten van een onderzoek uit 2003 'Klein wonen' in Vlaanderen. De andere indicator is het aantal actieve budgetmeters in Vlaanderen voor de verwarmingskosten van een woning.

2.6 Onderwijs

Het Decenniumdoel voor het domein onderwijs wil een daling tot 3% realiseren van laaggeletterdheid en laagcijferdheid bij jongeren, in alle onderwijsvormen en voor alle jongerengroepen.

Zoals eerder aangegeven is het opleidingsniveau sterk verbonden met de kans op het vinden én houden van een job. Laaggeschoolden verzeilen vaker in de werkloosheid en geraken er ook moeilijker uit. Het belang van een goede opleiding staat dan ook niet ter discussie.

Om de laaggeletterdheid bij jongeren te kennen, worden de gegevens van het Europese driejaarlijkse PISA-onderzoek gebruikt. Sinds 2000 neemt Vlaanderen deel aan dit onderzoek naar **geletterdheid van 15-jarigen**. In het algemeen scoort Vlaanderen zeer goed in dit onderzoek, maar deze score verbergt grote onderlinge verschillen tussen de leerlingen. Als indicator (O1) van de socio-economische verschillen in geletterdheid en gecijferdheid nemen we de verschillen in **scores voor leesvaardigheid en wiskunde op naar de herkomst van de leerlingen**.

Schoolse achterstand is een andere indicator die gebruikt wordt. Twee of meer jaar achterstand in het secundair onderwijs oplopen, is vaak een aanduiding van een verkeerde oriëntatie en/of een gebrek aan motivatie. Het resultaat is vaak een ongekwalificeerde uitstroom. Daarom nemen we de indicator **het aandeel leerlingen dat minstens twee jaar schoolse achterstand heeft opgelopen** op (O2). Door het oplopen van achterstand tijdens de schoolcarrière, is er ieder schooljaar een flink aantal leerlingen dat de schoolbanken verlaat zonder diploma. De kansen van deze jongeren op de arbeidsmarkt zijn beperkt. Bekend is dat een fors deel van deze groep één jaar na het verlaten van de school nog op zoek is naar werk. Het terugdringen van deze **ongekwalificeerde uitstroom** (zie indicator O3) is een belangrijke doelstelling in het kader van armoedebestrijding. De evolutie van het aantal ongekwalificeerde uitstromers is daarom een indicator voor de Armoedebarmeter.

Er is een vermoeden dat kinderen met een lage sociaal-economische status vaker naar het buitengewoon onderwijs doorverwezen worden. Een indirecte indicator die het aantal onterechte doorverwijzingen aangeeft, is de verhouding tussen het aantal GOK-leerlingen in het gewoon onderwijs en het aantal GOK-leerlingen in het buitengewoon onderwijs. Als de sociaal-economische status geen rol speelt, zou de spreiding van deze leerlingen tussen het buitengewoon en gewoon onderwijs gelijk moeten zijn. Andere factoren spelen ook een rol. Daarom is het een indicator waarvan de resultaten met de nodige voorzichtigheid moeten worden gebruikt. Deze indicator kan nog niet berekend worden, want in het buitengewoon

onderwijs wordt niet geregistreerd welke leerlingen op de GOK-indicatoren scoren. In opdracht van minister Vandenbroucke werd eind 2007 onderzocht of er extra (financiële) inspanningen nodig zijn in het buitengewoon onderwijs voor leerlingen die voldoen aan de GOK-indicatoren. De studie gaf aan dat dit in bepaalde gevallen aangewezen was. De kans bestaat dus dat men het scoren op GOK-indicatoren in het buitengewoon onderwijs gaat registreren. Dan wordt het mogelijk om de verhouding tussen leerlingen die scoren op één of meerdere GOK-indicatoren in het gewoon en buitengewoon onderwijs op te volgen.

Deelname aan levenslang leren (zie indicator O4) laten stijgen, is één van de doelen van de Europese Lissabon-agenda. Op deze manier kan men op latere leeftijd de vaardigheden en competenties voor geletterdheid en gecijferdheid verbeteren. Deelname aan levenslang leren gebeurt vaker door hooggeschoolden, maar de cijfers over de deelname van laaggeschoolden, kunnen we als indicator opnemen. Deze indicator geeft inzicht of mensen na hun schoolloopbaan de gevolgen van een opleiding die tekort schoot, nog (kunnen) corrigeren.

De kostprijs van onderwijs is een secundaire indicator. Zolang het onderwijs niet kosteloos is, zullen er scholen blijven bestaan die discrimineren onder andere via de kosten. Hierdoor blijft het risico bestaan dat sterke leerlingen samen zitten in elitescholen en zwakkere leerlingen verkommeren in 'gettoscholen' (Hirtt, Nicaise & De Zutter, 2007). Er wordt echter geen systematisch onderzoek uitgevoerd naar de kosten van het secundair en hoger onderwijs. Een suggestie voor de overheid is om deze kosten jaarlijks te laten meten zodat de evolutie ervan wordt opgevolgd. In de tabel staan de meest recente cijfers over de kosten in het secundair onderwijs.

2.7 Samenleven

Dit Decenniumdoel stelt dat mensen in armoede hun netwerken moeten kunnen verbreden.

In dit onderzoek wordt de definitie gebruikt voor sociale netwerken van het conceptueel kader van O'Reilly (O'Reilly, 1988). Hij definieert sociale netwerken als "een analytisch concept,

dat wordt gehanteerd om de structuur van relaties tussen individuen of groepen van individuen te beschrijven". Het gaat dus om de aard en de kwaliteit van relaties tussen individuen en groepen. Onderzoek heeft aangetoond dat de aard en kwaliteit van sociale netwerken positief of negatief kunnen werken op de fysieke en mentale gezondheid. Het zou zelfs een impact hebben op de levensverwachting (Cattel, 2001; WIV, 2002). Mensen in armoede hebben omwille van hun situatie meer stress. Dit ondermijnt heel wat mogelijke bronnen voor sociale ondersteuning. Het vormt een bedreiging voor bestaande relaties en huwelijken. Armen kunnen bijkomende stress ervaren wanneer hun netwerkleden (gelijkaardige) crisissen doormaken (Belle, 1982).

Uit analyse van de Gezondheidsenquêtes (De Boyser & Levecque, 2007) blijkt dat de sociale netwerken van personen in armoede niet kleiner zijn dan die van anderen. Ook de contactfrequentie is gelijkaardig. Vanwege de beperkte relevantie en doordat de gegevens hierover uitsluitend (vijfjaarlijks) via de Gezondheidsenquêtes beschikbaar zijn, nemen we geen indicator op over de frequentie van sociale contacten.

Volgens De Boyser en Levecque zijn er wel duidelijke verschillen in de kwaliteit van de netwerken tussen mensen onder of boven de inkomensarmoedegrens. Personen in armoede geven aan dat ze in geval van een probleem minder op hulp van de familie of de omgeving kunnen rekenen. Een indicator (S1) hiervoor is **de mate waarin iemand op hulp kan rekenen van iemand uit het huishouden of van zijn naasten**. Deze indicator komt uit de SILC-enquête. Een kanttekening: vanaf de editie 2008 wordt dit onderwerp waarschijnlijk niet meer in de SILC-enquête opgenomen. In de context van armoede(bestrijding) is het echter een uiterst relevant thema en valt dit te betreuren.

Uit het rapport van het Steunpunt Recreatief Vlaanderen (2005) blijkt dat de mate waarin iemand deelneemt aan cultuur gebonden is aan het opleidingsniveau. Hooggeschoolden nemen meer en vaker deel aan het publieke culturele leven dan lager opgeleiden. Dit geldt ook voor populaire cultuurvormen. De grootte van het sociale (vrijtijds)netwerk hangt volgens het onderzoek sterk samen met de mate waarin

iemand deelneemt aan het culturele leven. Om de uitsluiting voor samenleven te meten, wordt de indicator opgenomen over **deelname aan het cultuurleven (S1)**.

De jaarlijkse Sociaal-Culturele Verschuivingen (SCV)- survey geeft meer gedetailleerde informatie over de deelname aan cultuurvormen. Bijkomende indicatoren (S2 en S3) worden daarom de **verschillen in participatie aan theater of toneel en bezoek aan een museum, tentoonstelling of galerij**. Het meten van de effecten van sociaal-artistieke projecten is een potentieel interessante indicator, maar hiervoor is uitgebreid onderzoek nodig.

Ook deelname aan het ruimere verenigingsleven bereikt mensen in armoede onvoldoende. De Armoedebarmeter meet daarom het verschil in actieve participatie aan het verenigingsleven onder en boven de armoedegrens (zie indicator S4). Deze indicator geeft een beeld van de kloof voor maatschappelijke participatie.

Er zijn onvoldoende gegevens over de beeldvorming en de vooroordelen in de maatschappij over dit Decenniumdoel. Daarom is er geen indicator opgenomen.

Tenslotte zijn er twee indicatoren uit de SILC-enquête die aangeven wat het gevolg is van een tekort aan middelen op de netwerken van personen. Het gaat om mensen die **omwille van financiële redenen geen internetverbinding hebben (S5) of zich jaarlijks geen week vakantie of weg van thuis, kunnen veroorloven (S6)**.

De secundaire indicatoren voor samenleven zijn de middelen die besteed worden aan sociaal-artistieke projecten en vakantieparticipatie.

3. De Armoedebarmeter in 2009

Dit rapport is de eerste jaarlijkse update van de cijfers. De schommelingen op één jaar zijn meestal klein. Hierdoor zijn de veranderingen vaak statistisch niet-significant. Waar mogelijk wordt de oorzaak van een evolutie verklaard.

Monitoring en evaluatie van overheidsinitiatieven voor armoedebestrijding vindt momenteel beperkt plaats in het beleidsproces. Dat blijkt uit een evaluatie van het armoedebeleid in Vlaanderen (Dierckx, 2007). Pro-actieve evaluatie via een armoedetoets, of een evaluatie via een 'armoede-effectenrapport' zoals bijvoorbeeld in Ierland, is in Vlaanderen nog niet aan de orde. Impactmetingen van beleidsinitiatieven vinden zelden plaats. Hierdoor is het uiteindelijke effect van maatregelen vaak niet bekend. In de volgende hoofdstukken ligt het accent daarom op de beleidsinitiatieven die bijdragen tot het realiseren van de Decenniumdoelen. Of ze effectief bijdragen, is dikwijls niet exact te achterhalen. Oorzaken zijn het eerder genoemde gebrek aan evaluatie, of dat de impact ervan op dit moment nog niet meetbaar is.

3.1 Gezondheid

3.1.1 Evolutie

De cijfers van de EU-SILC-enquête 2007 geven geen significante wijzigingen aan voor gezondheid, in vergelijking met de nulmeting. De eerste twee indicatoren blijven gelijk:

- het subjectief gezondheidsgevoel van mensen boven of onder de armoedegrens;
- het aandeel mensen boven of onder de armoedegrens die gezondheidszorgen uitstellen om financiële redenen.

Ook de cijfers voor de derde indicator, de foeto-infantiele sterfte volgens opleidingsniveau van de moeder voor de geboortejaren 2005-2006, verschillen niet significant met de periode 2003-2004. Het Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid zal midden 2009 een update van hun studie (Bossuyt & Van Oyen, 2000) over de gezondheidsverwachting publiceren. In 2010 kan nagegaan worden hoe het verschil in levensverwachting in goede gezondheid tussen mensen met een hoge en lage opleiding geëvolueerd is.

3.1.2 Beleidsinitiatieven

Uit onderzoek (Mackenbach, 2005) is bekend dat verschillen in leefstijl een grote invloed hebben op de algemene gezondheidstoestand en op het al dan niet voorkomen van gezondheidsproblemen. Volgens Mackenbach zou de leefstijl de socio-economische verschillen voor de helft verklaren. De Vlaamse bevoegdheid voor preventie is dan ook zeer relevant om de gezondheidsongelijkheid te verkleinen.

Kankerpreventie

Het preventieprogramma voor borstkanker bestaat uit een tweejaarlijkse, gratis screening voor alle vrouwen tussen 50 en 69 jaar. Voor de start van het programma liet 21 tot 27% van de vrouwen een mammografie uitvoeren. In 2011 bedroeg dit percentage 50%, in 2005-2006 bij het einde van het programma, zelfs 62%. Het screeningsprogramma verkleint het bereik tussen kansarme en niet-kansarme vrouwen. Kansarme vrouwen (36%) maken toch nog steeds minder gebruik van het programma dan niet-kansarme vrouwen (41%). Bevolkingsonderzoeken vormen een belangrijke basis voor preventiebeleid. Algemeen uitgangspunt is dat met een screening personen uit de betreffende doelgroep een grotere kans hebben om er voordeel bij te halen. Zo adviseerde een werkgroep in 2008 om voor baarmoederhalskanker een bevolkingsonderzoek op te zetten. In 2009 start dit onderzoek met een dataregistratiesysteem. Ook loopt er tussen 2008 en 2010 een pilootproject om de haalbaarheid te onderzoeken van een model om dikkedarmkanker in Vlaanderen op te sporen.

Tabak, alcohol & drugs en gezonde voeding

De Logo's (Locoregionaal gezondheidsoverleg en -organisatie) verzorgen de uitvoering van de Vlaamse gezondheidsdoelstellingen rond preventie. Deze Logo's krijgen vanaf 2009 extra middelen om te werken aan preventie van tabaksgebruik, gezonde voeding en beweging. In 2008 werd een Vlaams actieplan opgemaakt voor de periode 2008-2015 op het gebied van tabak, alcohol en drugs. De acties voor kwetsbare groepen krijgen prioriteit. Het actieplan gezonde voeding en beweging 2008-2015 heeft als hoofddoel gezondheids-winst te maken. Dit moet bereikt worden door een toename van het aantal mensen dat fysiek

voldoende actief is, evenwichtig eet en een gezond gewicht nastreeft. 192 acties werden voorgesteld, 62 acties werden geselecteerd. De prioriteit lag op acties die gezondheidseffecten bij sociale risicogroepen beogen.

Geestelijke gezondheidszorg

De gezondheidskloof tussen rijk en arm bestaat niet alleen op fysisch gebied, maar ook op geestelijk gebied. Uit onderzoek blijkt dat er een duidelijk verband bestaat tussen leven in armoede en de kans op depressies en andere psychische aandoeningen (Levecque, 2007). De Centra voor Geestelijke Gezondheidszorg zorgen voor mensen met een sociaal zwakker profiel en vragen hiervoor een verminderde bijdrage of in sommige gevallen niets. Maar bereiken de Centra de doelgroepen voldoende? Sinds 2006 worden daarover gegevens verzameld. Met deze gegevens wordt nagegaan of er minimum-normen voor bereik moeten worden opgelegd.

Betaalbaarheid van gezondheidszorg

Behalve verschillen in leefstijl, spelen verschillen in de (financiële) toegang tot de gezondheidszorg een rol op de gezondheidsongelijkheid. Het overheidsbeleid pakt dit de laatste jaren op twee manieren aan:

- door de betaalbaarheid van de gezondheidszorgen voor de lagere inkomens te verhogen;
- door de drempels voor de toegankelijkheid van de gezondheidszorg te slechten.

Onder doelstelling 2 'het recht op gezondheid waarborgen' van het nieuwe federale armoedeplan (Delizée, 2008) staat opgenomen dat men het weigeren van ziekenhuisopname tegen wil gaan van patiënten die geen voorschot kunnen betalen en stimuleert men het gebruik van het derdebetalerssysteem.

Voor patiënten die van de maximumfactuur genieten, is men van plan de rechtstreekse facturering van de remgelden op de verplichte verzekering organiseren. Daarnaast staat in het armoedeplan dat via het OMNIO-statuut de mogelijkheid voor automatische toekenning wordt onderzocht. Het gebruik van de gezondheidskaart in de OCMW's wordt aangemoedigd. Om drempels te elimineren zullen ervaringsdeskundigen in ziekenhuizen worden ingezet.

Op Vlaams niveau is de Vlaamse Zorgverzekering hét instrument bij uitstek om de betaalbaarheid van de gezondheidszorg te bevorderen. Het systeem is bekend. Het aantal rechthebbenden is toegenomen van 150.000 in 2004 naar 180.000 in 2009, de demografische ontwikkelingen meegerekend. Vanaf 1 maart 2009 worden deze zorguitkeringen met € 5 per maand verhoogd tot € 130. De bijdrage voor de zorgverzekering voor OMNIO-gerechtigden wordt vanaf 2009 verlaagd van € 25 naar € 10. In 2009 wordt de invoering van een maximumfactuur in de thuiszorg voorbereid. De wijkgezondheidscentra (WGC) tenslotte zijn een voorbeeld van een laagdrempelig en alomvattend aanbod in de gezondheidszorg die heel wat barrières kunnen slechten (Dierckx, 2007). De WGC's zijn een zorgconcept op de eerste lijn met een multidisciplinaire aanpak. Een ander kenmerk van deze centra is dat ze sterk rekening houden met de financiële en culturele toegankelijkheid. Vlaanderen heeft tot nu toe geen regelgeving die de werking ervan structureel subsidieert. Daarom zijn de WGC's nog steeds niet over heel Vlaanderen verspreid. Ook in 2008 zijn er geen betekenisvolle stappen vooruit gezet. Het nieuwe federale armoedebestrijdingsplan belooft om multidisciplinaire eerstelijnsgroepspraktijken in de socio-economisch meest kansarme en landelijke buurten financieel te ondersteunen.

3.2 Inkomen

3.2.1 Evolutie

In vergelijking met de armoedecijfers uit de nulmeting vallen de recente cijfers van de EU-SILC 2007 in de meeste gevallen iets lager uit. Maar de verschillen zijn te klein om statistisch significant te zijn. Dit houdt in dat er geen wezenlijke daling van de armoedecijfers voor inkomen heeft plaatsgevonden. Het aandeel inkomensarmen in Vlaanderen is hetzelfde gebleven als vorig jaar (10,9%). Ook de percentages voor risicogroepen als alleenstaanden (21,7%), eenoudergezinnen (27,6%) en ouderen (22,3%) blijven zeer hoog en nauwelijks ongewijzigd.

In 2008 was er sprake van een daling van de koopkracht. De hogere voedings- en energieprijzen zorgden ervoor dat steeds meer mensen met een laag inkomen problemen

hadden om rond te komen. Het resultaat was een stijging van het aantal wanbetalers (voor telecom, energie, medicijnen...) en een groeiende populariteit van kredietopeningen bij warenhuizen en winkelketens. Deze kredieten worden vaak gebruikt om het einde van de maand te overbruggen.

3.2.2 Inkomensmaatregelen

De federale regering van lopende zaken stelde in de laatste maanden van 2008 geen maatregelen voor om de koopkracht van de lage inkomens te verbeteren. In uitvoering van het interprofessioneel akkoord 2007-2008 werden enkele (kleinere) maatregelen uitgevoerd, onder andere het verhogen van lage pensioenen, kinderbijslag en minimumloon. Om de stijgende energiekosten voor de laagste inkomens te compenseren, werden er kortingen gegeven op de energiefactuur en kwam er een uitbreiding van het stookoliefonds. Deze kosten wegen immers zwaar door op het budget van lage inkomens.

In het interprofessioneel akkoord zijn de volgende afspraken opgenomen voor het welvaartsvast maken van de uitkeringen:

- in 2009 wordt € 234,2 miljoen uitgetrokken;
- in 2010 wordt dat bedrag € 541,4 miljoen.

Deze welvaartsaanpassingen zijn stappen in de goede richting. Maar (ruim) onvoldoende om alle minimumuitkeringen op te trekken tot op de armoedegrens. In Vlaanderen werd in 2008 de jobkorting voor lage lonen verhoogd tot € 150; in 2009 wordt dit € 300. Voor werkende Vlamingen is dit bedrag € 250. Verschillende initiatieven proberen de impact van medische zorg op het inkomen binnen de perken te houden (zie supra).

Onderbenutting aanpakken

De voorziene uitkeringen moeten op een voldoende hoog niveau liggen. Om iedereen een waardig inkomen te garanderen, moeten de uitkeringen ook terechtkomen bij wie er recht op heeft. Het federaal armoedeplan van Staatssecretaris Delizée speelt hierop in.

Eén van de prioriteiten voor de komende jaren is het realiseren van de automatische toekenning van bepaalde rechten.

3.3 Werk

3.3.1 Evolutie

De werkloosheidscijfers van de Arbeidskrachten-enquête maken duidelijk dat de werkloosheidsgraad in Vlaanderen in 2007 verder daalde van 5,0% naar 4,4%. Ook bij de verschillende kansengroepen (laaggeschoolden, ouderen, jongeren, allochtonen) daalde de werkloosheid. De voorbije jaren zijn door het arbeidsmarktbeleid ook maatregelen voor kansengroepen genomen die effect hebben. De huidige economische crisis heeft ervoor gezorgd dat er een einde kwam aan de jarenlange daling van de werkloosheid in Vlaanderen. Eind december 2008 was het aantal werklozen 3,9% hoger dan op hetzelfde tijdstip in 2007. In 2009 zal deze trend zich verder zetten. Het arbeidsmarktbeleid zal ervoor moeten waken dat de kansengroepen niet de grootste slachtoffers worden van de stijgende werkloosheid.

3.3.2 Beleidsmaatregelen

Laaggeschoolden

Sinds 2007 voorziet het Meerbanenplan in activeringstrajecten voor langdurig werkzoekenden, onder andere voor laaggeschoolden met armoedeproblemen. In samenwerking met de zorgsector worden niet-arbeidsmarktgerelateerde problemen aangepakt. Nadat de problemen opgelost zijn, worden de werkzoekenden opnieuw op het traject naar werk gezet. Voor sommigen is een reguliere job niet haalbaar en is een job in het circuit van de sociale economie het hoogst haalbare. Het Meerbanenplan werd uitgebreid en de samenwerking met de zorgsector werd verruimd naar meerdere domeinen. In de sociale werkplaatsen werden extra banen gecreëerd. In 2007 waren dat 100 VTE. Door het VIA-akkoord 2006-2010 worden de banen nog uitgebreid. Het is een kwaliteitsvol traject voor jobs buiten het normale economische circuit.

Jongeren

Voor jongeren werd in 2006 het actieplan ter bestrijding van de jeugdwerkloosheid opgesteld. Het plan bestaat onder meer uit intensieve jobcoaching en het aanbieden van jobs op maat. Na een positieve evaluatie van deze intensieve aanpak – het leidde tot een snellere daling van de jongerenwerkloosheid – werd de toepassing

in 2008 verbreed naar alle werkloze jongeren in Vlaanderen. Het programma besteedt ook aandacht aan jongeren op school om te voorkomen dat ze afstuderen zonder diploma. Voor jongeren zonder diploma zijn de kansen op de arbeidsmarkt het kleinst. Het decreet leren en werken moet ervoor zorgen dat iedereen in het deeltijds beroepsonderwijs een stage kan volgen en niet deeltijds thuis zit. Dit decreet werd in de loop van 2007 goedgekeurd; de effecten ervan moeten de komende jaren nog blijken.

Ouderen

Voor de groep ouderen wordt sinds april 2006 een tewerkstellingspremie voorzien. Deze premie verlaagt de loonkosten en zou werkgevers stimuleren om meer 50-plussers aan te werven. De afgelopen twee jaar was de premie een toenemend succes. Maar maakt deze premie echt het verschil om te kiezen voor een 50-plusser? Sinds 2006 worden er trajecten op maat ontwikkeld voor 50-plussers. Oudere werklozen worden vanaf hun derde maand werkloosheid voor een verplichte informatiesessie uitgenodigd om de doorstroming naar trajecten te stimuleren. In 23% van de gevallen gebeurt dit ook effectief.

Allochtonen

Voor allochtonen worden er weinig gerichte maatregelen genomen in het arbeidsmarktbeleid. Maatregelen gericht op werkloze jongeren en langdurige werklozen bereiken wel een groot deel van de allochtone werklozen. De VDAB werkt al enkele jaren samen met het Forum voor Etnisch-Culturele Minderheden voor een betere toeleiding van allochtone werklozen naar de VDAB-trajectwerking. Tussen maart 2007 en februari 2008 werden zo 650 moeilijk bereikbare werkzoekenden bereikt.

3.4 Wonen

3.4.1 Evolutie

Het aantal sociale huurwoningen in Vlaanderen steeg in 2007 van 137.837 naar 140.450. Dat is een toename met 2.613 eenheden, of bijna 2 % (1,90%). Het monitoren van de evolutie van het aantal private huurwoningen is nu niet mogelijk door het tekort aan betrouwbare data. De indicatoren uit de EU-SILC-enquête van

2007 over de betaalbaarheid van wonen laten kleine, niet-significante schommelingen zien tegenover de nulmeting van vorig jaar. De resultaten van de SILC-enquêtes worden pas twee jaar na uitvoering verwerkt. Daarom is er nog geen indicatie van de evolutie in 2008. De energiekosten stegen vorig jaar aanzienlijk. Volgens berekeningen van de CREG (Commissie voor de regulering van de Elektriciteit en het Gas) besteedde een gemiddeld gezin € 300 meer aan gas en elektriciteit dan in 2007. Uit de huishoudbudget-enquêtes is duidelijk dat de laagste inkomens door de stijgende energieprijzen harder getroffen worden. De kosten wegen proportioneel zwaarder door in het budget. Stijgende energieprijzen waren een wereldwijd fenomeen, maar de stijging in Vlaanderen was sterker dan gemiddeld. Daarvoor zijn een aantal oorzaken. De transport- en distributietarieven, die een onderdeel van de energieprijs uitmaken, zijn de voorbije twee jaar sterk gestegen. In Vlaanderen nog meer dan in Wallonië. Op de vrijgemaakte energiemarkt betalen mensen in armoede om allerlei redenen nog altijd meer dan nodig. In een rapport van het project Energie & Armoede (Samenlevingsopbouw Antwerpen, 2008) worden de volgende problemen genoemd:

- gebrek aan duidelijke informatie, waardoor men niet altijd bij de goedkoopste leverancier terecht komt;
- agressieve of misleidende verkoopstechnieken die mensen opzadelen met dure tariefformules;
- het niet toepassen van het sociale tarief;
- en tenslotte te hoge voorschotfacturen.

3.4.2 Beleidsinitiatieven

Sociale huurwoningen

Tijdens deze legislatuur werden jaarlijks ruwweg tussen 1.000 en 2.000 sociale huurwoningen gerealiseerd. Vanaf 2009 worden de middelen voor sociale woningbouw gevoelig opgetrokken. Dit om de doelstellingen uit het decreet grond- en pandenbeleid te kunnen realiseren. Dit decreet heeft als doel om tussen 2009 en 2020 45.000 extra sociale huurwoningen te realiseren. Dat komt neer op een verdubbeling van de inspanningen van de voorbije jaren. Deze verhoogde inspanningen zijn echter nog ruim onvoldoende om het Decenniumdoel voor wonen te halen: 75.000 extra sociale huurwoningen tegen 2017.

Private huurwoningen

De overheid erkent sociale verhuurkantoren om het aanbod van betaalbare huurwoningen op de private huurmarkt te verhogen. Deze verhuurkantoren verhuren woningen aan sociale voorwaarden op de private markt. Het aantal woningen dat op deze manier wordt beheerd, steeg van 2.385 in 2004 tot 3.397 eind 2007. Dat is slechts een klein deel van de woningmarkt. De Vlaamse regering wil een groter aanbod aan betaalbare en kwalitatieve huurwoningen op de private huurmarkt via de oprichting van een woonbevak. In 2009 zal dit initiatief beperkt blijven tot twee pilootprojecten. Er wordt € 20 miljoen geïnvesteerd om 100 tot 150 wooneenheden te verwerven.

Via een huursubsidie wordt de betaalbaarheid van de private huurmarkt aangepakt. In 2007 werd dit stelsel verruimd. Er wordt verwacht dat het aantal nieuwe begunstigden jaarlijks zal stijgen van 1.700 in het oude stelsel naar ongeveer 4.000 in het nieuwe stelsel. Het aantal huurders op de private huurmarkt die van dit systeem kunnen genieten, blijft beperkt. Daarbij is de huursubsidie, behalve voor 65-plussers en personen met een handicap, degressief en beperkt in de tijd. De huurwetgeving is nog steeds een federale materie. In 2007 werden wijzigingen aan de huurwetgeving doorgevoerd om de betaalbaarheid voor de huurder te verbeteren. De voorwaarden voor de huurwaarborg werden versoepeld en het werd verplicht om de huurprijs te vermelden in elke openbare aankondiging voor verhuur. Deze maatregel moest de transparantie bevorderen en men verwachtte dat dit ook voor lagere prijzen zou zorgen. De naleving ervan blijkt echter problematisch. Maar de federale regering heeft plannen om de huurwetgeving te regionaliseren. Daarom zijn er sinds juni 2007 geen acties meer op dit vlak ondernomen. In het federale plan armoedebestrijding wordt nog wel aangekondigd dat men de gemeenten zal sensibiliseren om de naleving van de nieuwe huurwetgeving te controleren. Er komt ook een evaluatie van het nieuwe huurwaarborgsysteem.

Kwaliteit huurwoningen

De Vlaamse Wooninspectie heeft als opdracht om de kwaliteit van de huurwoningen in Vlaanderen te verhogen. Ze moet optreden tegen ernstige vormen van krotverhuur. De Wooninspectie heeft in de eerste zes jaar van

zijn bestaan (Wooninspectie, 2008) 3.586 wooneenheden geverbaliseerd. Een zwak punt in de werking blijft de herhuisvesting van bewoners van een niet-conforme woning. Daarom durven gemeenten soms geen beroep te doen op de Wooninspectie. Ze vrezen zelf voor de herhuisvestingskosten van bewoners te moeten opdraaien. De Vlaamse Wooninspectie heeft een beperkte bezetting en pakt alleen de meest ernstige vormen van krotverhuur aan. Als deze dienst over meer werkingsmiddelen zou beschikken, zou ze de problematiek op grote schaal kunnen aanpakken.

3.5 Onderwijs

3.5.1 Evolutie

Het Decenniumdoel voor onderwijs is de laaggeletterdheid en –gecijferdheid bij alle jongeren verminderen tot 3%. De geletterdheid bij jongeren wordt driejaarlijks gemeten via de Europese PISA-onderzoeken. De resultaten van het PISA-onderzoek uit 2006 werd gebruikt voor de nulmeting van de Decenniumdoelen. De resultaten van de editie 2009 zullen pas eind 2010 bekend zijn. Het is daarom dit jaar niet mogelijk om de evolutie te meten.

Laaggeletterdheid is vaak het gevolg van verschillende drempels in het onderwijssysteem waarmee mensen in armoede worden geconfronteerd. Daarom werden er nog een aantal andere primaire indicatoren geselecteerd die de ongelijkheid in het onderwijs weergeven. Eén daarvan is het percentage leerlingen dat twee jaar of meer achterstand oploopt in het secundair onderwijs. Dit cijfer is het voorbije jaar nog licht gestegen: van 6,44% naar 6,52%. De ongekwalificeerde uitstroom in het secundair onderwijs daarentegen, daalde volgens de Arbeidskrachtenenquête van 10% naar 9,3%.

3.5.2 Beleidsinitiatieven

De ongelijkheid in het onderwijssysteem is het gevolg van verschillende uitsluitingsmechanismen en selectieprocessen. Het start bij de intrede in het kleuteronderwijs en wordt versterkt door de hele schoolloopbaan (Groenez, Van Den Brande & Nicaise, 2003). Enkel maatregelen op alle niveaus van de schoolloopbaan en op verschillende domeinen kunnen de ongelijkheid bestrijden.

Gelijke kansen

Een belangrijk initiatief is het Gelijke onderwijskansendecreet (GOK) uit 2002. Dit decreet heeft tot doel de leer- en ontwikkelingskansen van kansarme leerlingen te bevorderen. Gelijke kansen was voor de Vlaamse regering het centrale thema van het onderwijsbeleid. Dat blijkt ook uit de beschikbare middelen voor het GOK-beleid. Die zijn de voorbije jaren gestegen van € 65 miljoen in 2004 naar € 101 miljoen in 2009. Tussen het Algemeen Secundair Onderwijs (ASO), Technisch Secundair Onderwijs (TSO), Beroepsonderwijs (BSO) en het Kunstsonderwijs (KSO) zijn er grote verschillen qua achterstand of slaagkansen. Dit illustreert het watervaleffect in het Vlaams onderwijs.

Watervaleffect tegengaan

In het buitengewoon onderwijs komen vaker leerlingen uit kansarme milieus voor. In het gewoon onderwijs komen deze leerlingen vooral in het TSO en het BSO waar ze achterstand oplopen, en/of schoolmoe worden en spijbelen. Om het watervaleffect tegen te gaan, wordt een juiste en bewuste studiekeuze gestimuleerd. Tegelijkertijd wordt er ook gewerkt aan de herwaardering van het TSO en BSO. Tijdens de huidige legislatuur werden verschillende proeftuinen opgezet om leerlingen op latere leeftijd studiekeuzes te laten maken en om aan te tonen dat technische opleidingen niet minderwaardig zijn. Binnenkort wordt een voorstel voor een nieuwe structuur van het secundair onderwijs verwacht. De uitvoering van de hervorming zal een zaak zijn van de volgende regering.

Financiële drempels aanpakken

De ontwikkelingskansen van jongeren uit de lagere sociale klassen werden de voorbije twee jaar vergroot. Vanaf het schooljaar 2007-2008 werden de studietoelagen verhoogd. Het aantal leerlingen dat ervoor in aanmerking komt, is sterk uitgebreid. Er kunnen nu zo'n 164.000 leerlingen in het kleuter en lager onderwijs een beroep doen op de regeling. Vanaf het schooljaar 2008-2009 werd ook een dubbele maximumfactuur ingevoerd in het basisonderwijs. Dat beperkt de bedragen die scholen aan ouders mogen vragen. De regeling is niet van toepassing in het secundair onderwijs en net daar lopen de jaarlijkse kosten soms zelfs op tot € 1.000 en meer (zie ook tabel 5).

Taal

Om laaggeletterdheid en laaggecijferdheid te voorkomen is een goede kennis van de Nederlandse taal onontbeerlijk. Dit is dan ook één van de tien speerpunten van het huidige onderwijsbeleid. Via taaltoetsen krijgen leraren een duidelijk zicht op de taalvaardigheid van de kinderen. Zo kunnen ze extra helpen waar nodig. Daarnaast moet elke school een talenbeleid ontwikkelen en werd er ter ondersteuning een talenwebsite opgericht.

3.6 Samenleven

3.6.1 Evolutie

Het zesde Decenniumdoel mikt op het verbreden van formele en informele netwerken van mensen in armoede. De gegevens van de EU-SILC enquête 2007 wijzen uit dat er op dit vlak geen significante wijzigingen zijn tegenover de nulmeting van de Armoedebaarometer. Het verschil is iets kleiner geworden tussen personen boven en onder de armoedegrens waarnaar niemand luistert als ze problemen hebben (14,3% tegenover 24,6%). De daling is echter te klein om statistisch significant te zijn. Hetzelfde geldt voor de deelname aan het verenigingsleven, waarbij de percentages zowel boven als onder de armoedegrens (respectievelijk 39,8% en 26,8%) hoger liggen dan bij de nulmeting. Maar ook in dit geval is er geen sprake van een significante wijziging. Het aantal personen dat zich geen internetverbinding kan aanschaffen, is met 5,3% exact gelijk gebleven. Het aantal dat zich om financiële redenen geen week vakantie kan veroorloven, kende een lichte (niet-significante) daling tot 13,3%.

3.6.2 Aanpakken drempels participatie

Uit onderzoek van onder andere het Steunpunt Recreatief Vlaanderen (2005) is bekend dat culturele participatie in Vlaanderen bij mensen in armoede beperkt is vanwege financiële, culturele, sociale en persoonlijke drempels. Een ander onderzoek (Pickery & Pauwels, 2007) leert dat het vooral de laaggeschoolden zijn die het minst participeren.

Participatiedecreet

Het in 2008 goedgekeurde participatiedecreet wil een antwoord bieden op deze ongelijke

participatie. Dit decreet besteedt bijzondere aandacht aan verschillende kansengroepen: personen in armoede, gedetineerden, gezinnen met kinderen, personen met een handicap en etnisch-cultureel diverse groepen (Dierckx, 2008).

In dit decreet vallen twee ondersteuningssporen op: steun aan projecten voor kansengroepen en aan projecten voor kansengroepen van de gemeenschapscentra. Het eerste spoor leidt kansengroepen toe naar jeugdwerk, culturele of sportieve activiteiten. Daarnaast kunnen gemeenschapscentra extra subsidies krijgen voor:

- projecten met een specifieke programmatie voor één of meerdere kansengroepen;
- omkaderings- of toeleidingsactiviteiten voor de programmatie.

Jaarlijks is er € 500.000 beschikbaar.

ICT

In 2007 is de Competentieagenda voor ICT-vaardigheden opgesteld. De Vlaamse regering en de sociale partners hebben afgesproken dat de ontwikkeling van ICT-vaardigheden een onderdeel is van de competentieopbouw bij individuele werknemers. De sociale partners engageren zich om systematisch aandacht te schenken aan multimediale vaardigheden van werknemers in lagere functies. Ook tijdens de VDAB-trajectwerking worden werkzoekenden gescreend op ICT-basisvaardigheden en zijn er opleidingen voorzien. Het nieuwe federaal plan armoedebestrijding stimuleert initiatieven van het "nationaal actieplan ter bestrijding van de digitale kloof" (o.a. openbare computerruimten, project 'computer tegen € 100', Easy-e-Spaces). Het aanbieden van een sociaal internettarief is een mogelijke optie. De internettarieven in Vlaanderen zijn aanzienlijk hoger dan in de buurlanden. Daarom vormen ze vaak een drempel voor mensen met een laag inkomen.

Mobiliteit

In de nieuwe overeenkomst met de NMBS is afgesproken dat er een nieuw sociaal tarief moet komen voor OMNIO-gerechtigden. Dit statuut moet echter worden aangevraagd (zie supra). Heel wat mensen met een laag inkomen hebben dit nog niet gedaan, zodat zij niet van dit sociaal tarief kunnen genieten.

Vakantie

Op basis van de SILC-gegevens schatten we dat 700.000 à 9000.000 personen in Vlaanderen

zich niet kunnen veroorloven om op vakantie te gaan. De Vlaamse regering wil via het Steunpunt Vakantieparticipatie dit aantal verminderen. Het budget voor het Steunpunt steeg van € 62.000 in 2007, naar € 162.000 in 2008. Het aantal personen dat op vakantie kon gaan via deze subsidies steeg ook: van 50.980 in 2007 naar 72.912 in 2008. Het Steunpunt bereikt echter een fractie van de personen die zich geen vakantie kunnen veroorloven.

Tabellen met indicatoren voor de Armoedebaarometer

Tabel 1: Gezondheid

INDICATOR	DOEL	NULMETING	HUIDIGE TOESTAND	BRON
G1 Subjectief gezondheidsgevoel: % mensen dat de eigen gezondheid als slecht tot zeer slecht ervaart - Boven armoedegrens - Onder armoedegrens	Halvering verschil mensen onder en boven armoedegrens Nu: 8,9% Doel: 4,45%	4,4% 13,3%		EU-SILC (2006, 2007) ⁵
G2 Levensverwachting in goede gezondheid: Aantal jaren dat iemand naar verwachting nog gezond zal leven op de leeftijd van 25 jaar: Mannen - Geen diploma secundair onderwijs - Hoger onderwijs lange type Vrouwen - Geen diploma secundair onderwijs - Hoger onderwijs lange type	Halvering verschil tussen mensen met hoge en lage opleiding Nu: 17,8 jaar Doel: 8,9 jaar Nu: 24,7 jaar Doel: 12,4 jaar	Cijfers 1997, België 28,1 jaar 45,9 jaar 24,4 jaar 49,1 jaar	Nieuwe studie WIV die update cijfers verwacht tegen medio 2009	Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid (WIV)
G3 Foeto-infantiele sterfte: het sterfterisico ⁶ via Odd's ratio ⁷ vergeleken naargelang de opleiding van de moeder en de nationaliteit van de moeder	Halvering verschil tussen mensen met hoge en lage opleiding	Universiteit: 1 Lager SO: 2,12 Hoger SO: 1,81 België: 1 Andere EU-landen: 0,75 Turkije: 1,25 Marokko: 1,69 Andere: 1,64	Universiteit: 1 Lager SO: 1,50 Hoger SO: 1,87 België: 1 Andere EU-landen: 0,95 Turkije: 0,95 Marokko: 1,83 Andere: 1,50	Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid: cijfers geboorten 2003-2004; 2005-2006
G4 Betaalbaarheid: percentage personen dat gezondheidszorgen moet uitstellen om financiële redenen - Boven armoedegrens - Onder armoedegrens	Halvering verschil mensen boven en onder armoedegrens Nu: 3,5% Doel: 1,75%	0,4% 3,9%	0,4% 2,8%	EU-SILC (2006,2007)
SECUNDAIRE INDICATOREN				
Totale dekkinggraad van borstkankerscreening in Vlaanderen (2005)⁸ : Vrouwen met recht op een verhoogde tegemoetkoming: 48% Vrouwen zonder recht op een verhoogde tegemoetkoming: 60%				

⁵ Gegevens van de EU-SILC enquête zijn afkomstig van de FOD Economie, Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie

⁶ sterfte bij geboorte of in het eerste levensjaar

⁷ Een berekeningsmethode om kansen met elkaar te vergelijken. De kans dat een gebeurtenis zich voordoet in één groep wordt vergeleken met de kans in een referentiegroep. B.v. bij mannen sterven 12 op 1.000 per jaar, bij vrouwen sterven 7 op 1.000 per jaar. De Odd's ratio voor mannen ten opzichte van vrouwen is dan $12/7 = 1,7$: het risico om te overlijden is voor mannen 1,7 keer groter dan voor vrouwen (de Odd's ratio voor de referentiegroep is dan altijd 1)

⁸ Bron: Programma borstkankerscreening Periodes 2002-2003 en 2004-2005, rapport nr. 5 van het Interministerieel Agentschap

Tabel 2: Arbeid

INDICATOR	DOEL	NULMETING (2006)	HUIDIGE TOESTAND (2007)	BRON
A1 Percentage van de bevolking dat leeft in een huishouden zonder inkomen uit betaald werk: - Percentage kinderen - Percentage volwassenen	Halvering van het percentage kinderen en volwassenen in een huishouden zonder inkomen uit betaald werk Doel kinderen: 3,2% Doel volwassenen: 4,6%	6,5% 9,2%	5,7% 8,2%	Steunpunt WSE
A2 Werkloosheidsgraad ⁹ van kansengroepen: - Laaggeschoolden - Ouderen - Jongeren - Allochtonen	Verschil in werkloosheidsgraad van kansengroepen en algemene werkloosheidsgraad evolueert naar 0	(2006) Algemeen: 5,0% Laaggeschoolden: 7,5% Ouderen: 4,8% Jongeren: 12,5% Allochtonen: 25,2%	(2007) Algemeen: 4,4% Laaggeschoolden: 6,3% Ouderen: 4,0% Jongeren: 11,7% Allochtonen: 21,4%	Steunpunt WSE
A3 Percentage schoolverlaters dat na één jaar nog naar werk zoekt	Halvering van het percentage schoolverlaters dat na één jaar nog naar werk zoekt Doel: 6,45%	Schoolverlaters na schooljaar 2004-2005: 12,9%	Schoolverlaters na schooljaar 2005-2006: 10,9%	VDAB-studie Werkzoekende schoolverlaters in Vlaanderen
A4 Langdurige werkloosheidsgraad: aandeel langdurig werklozen in de totale werkloze bevolking	Halvering van het percentage Doel: 22,3%	(2006) 44,6%	(2007) 37,5%	Steunpunt WSE
A5 Percentage werkenden onder de armoederisiegrens	Percentage werkende armen evolueert naar 0	3,8%	3,1%	EU-SILC (2006,2007)
SECUNDAIRE INDICATOREN				
Tewerkstelling in sociale economie (1 januari 2008) ¹⁰ :				
Sociale werkplaatsen: 2.957 VTE ¹¹ doelgroepwerknemers				
Beschutte werkplaatsen: Capaciteit 13.862 VTE doelgroepwerknemers, 12.956 ingevuld				
Invoegbedrijven: Capaciteit 3.900 VTE doelgroepwerknemers, 1.349 ingevuld				
Buurt- en nabijheidsdiensten: 577 VTE doelgroepwerknemers				
Aandeel kansengroepen in niet-werkende werkzoekenden/trajectbegeleiding ¹² (2008): Kortgeschoolden: 45,4%/55,6% Allochtonen: 19,3%/26,7% Ouderen (>50jaar): 16,0%/6,3% Arbeidsgehandicapten: 11,6%/19,7%				

⁹ Werklozen volgens de ILO-definitie zijn de niet-werkenden die de afgelopen vier weken actief naar werk gezocht hebben en onmiddellijk beschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt, plus de niet-werkenden die een job gevonden hebben die binnen de drie maanden begint

¹⁰ Bron: Jaarverslag Vlaams subsidieagentschap Werk en Sociale Economie 2007

¹¹ Voltijds equivalenten

¹² Er is sprake van oververtegenwoordiging in de trajectwerking wanneer het aandeel in de trajectwerking hoger ligt dan het aandeel in de niet-werkende werkzoekenden, hier is dit het geval voor de kortgeschoolden, allochtonen en arbeidsgehandicapten.

Tabel 3: Inkomen

INDICATOR	DOEL	NULMETING	HUIDIGE TOESTAND	BRON
I1 Armoederisicopercentage na alle sociale overdrachten, pensioen inbegrepen - Algemeen - Alleenstaanden - Eenoudergezinnen - Ouderen	Halvering van het armoederisicopercentage Doel: 5,7% Doel: 10,2% Doel: 11,9% Doel: 11,6%	11,4% 20,5% 23,8% 23,1%	10,9% 21,7% 27,6% 22,3%	EU-SILC (2006,2007)
I2 Subjectieve armoede: het percentage personen dat aangeeft het moeilijk te hebben om rond te komen	Halvering van het percentage Doel: 5,8%	11,7%	9,6%	EU-SILC (2006,2007)
I3 Percentage bevolking dat zich geen grote onverwachte aankoop (> €750) kan veroorloven	Halvering van het percentage - Doel: 5,9%	11,8%	11,6%	EU-SILC (2006,2007)
I4 Overmatige schuldenlast: het percentage personen dat de voorbije 12 maanden een rekening 1 of meer keer niet op tijd kon betalen: Huishuur Aankopen op afbetaling of krediet schulden	Halvering van het percentage Doel: 1,5% Doel: 2,3%	3,1% 4,6%	2,8% 1,9%	EU-SILC (2006,2007)
I5 Armoedepercentage volgens regio van herkomst - Niet-Europese herkomst - Turkse herkomst - Marokkaanse herkomst - Italiaanse herkomst		29,85% 58,94% 55,56% 21,49%	Geen update voorzien	'De kleur van armoede' KBS op basis gegevens Gezondheidsenquête en PSBH 2001
Blijvende armoederisicopercentage: percentage personen die zich het huidige en de voorbije twee jaar onder de armoederisicodrempel bevonden	Halvering van het percentage	Nog niet mogelijk omdat longitudinale bestanden nog niet gevalideerd zijn		EU-SILC
SECUNDAIRE INDICATOREN				
Bedrag minima voor loon, pensioen, invaliditeit, werkloosheid en leefloon ¹³ Minimumloon ¹⁴ Vanaf 21 jaar: € 1.308,49 Vanaf 21,5 jaar + 6 maanden anciënniteit: € 1.424,31 Vanaf 22 jaar + 12 maanden anciënniteit: € 1.440,67 Minimum werkloosheidsuitkering Samenwonende met gezinslast: € 988 Samenwonende: € 622,18 Alleenwonende: € 830,18 Leefloon	Alleenstaande: € 711,56 Samenwonende: € 474,37 Samenwonende met een gezin te zijnen laste: € 948,74 Minimumpensioen ¹⁵ Rustpensioen gezinsbedrag: € 1.219,11 Rustpensioen alleenstaande: € 975,60 Inkomensgarantie voor ouderen (IGO) ¹⁶ Gehuwde of samenwonende: € 590,60 Alleenstaande: € 885,90 Minimum invaliditeitsuitkering Regelmatig werknemer met gezinslast: € 1.219,14	Regelmatig werknemer samenwonend: € 828,1 Regelmatig werknemer alleenstaand: € 975,52 Niet-regelmatig werknemers met gezinslast: € 948,74 Niet-regelmatig werknemer samenwonend: € 711,62 Niet-regelmatig werknemer alleenstaand: € 711,62 Schuldenlast (toestand 31/12/08, cijfers voor België) Aantal personen die een beroep doen op een collectieve schuldenregeling: 70.168 Aantal personen met een betalingsachterstand bij kredietlen: 344.072		

¹³ Bedragen op 01/01/2009¹⁴ Het Gewaarborgd gemiddeld minimummaandinkomen is het minimumloon uit arbeid dat de werkgever in de privé-sector voor een gemiddelde maand aan een voltijdse werknemer die 21 jaar of ouder is moet garanderen.¹⁵ Het maandelijke minimumbedrag voor een rustpensioen voor iemand met een volledige loopbaan

Tabel 4: Wonen

INDICATOR	DOEL	NULMETING	HUIDIGE TOESTAND	BRON
W1 Aantal private huurwoningen in Vlaanderen	Toename met minimaal 75.000 eenheden	603.237 – 136.381 = 466.856 ¹⁷ (toestand 2005)	Geen nieuwe gegevens beschikbaar	Woonsurvey en Woonschouwing 2005
W2 Aantal sociale huurwoningen in Vlaanderen	Toename met minimaal 75.000 eenheden	137.837 (toestand eind 2006)	140.450	Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen (VMSW)
W3 Aantal personen op de wachtlijsten voor een sociale huurwoning	Vermindering van het aantal tot 1/3 van het aantal in 2005 Doel: 25.575	76.726	Nieuwe update medio 2009	Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen (VMSW) EU-SILC (2007) ²⁰
W4 Woonquote ¹⁸ - huurders - eigenaars ¹⁹	De woonquote daalt tot onder 20%	27,8% 21,7%	25% 23%	EU-SILC (2006,2007)
W5 Percentage bevolking dat aangeeft dat de totale woonkosten een zware last vormen - eigenaars - huurders	Halvering van het percentage Doel:5,95% Doel:14,15%	11,9% 28,3%	9,7% 20,3%	EU-SILC (2006,2007)
W6 Percentage bevolking dat aangeeft financiële moeite te hebben om zijn huis te verwarmen	Halvering van het percentage Doel: 3,6%	7,5%	10,7%	EU-SILC (2006,2007)
W7 Percentage bevolking dat leeft in een woning van ontoereikende kwaliteit of met een gebrek aan comfort ²¹ - eigenaars - huurders	Halvering van het percentage Doel: 12,1% Doel: 22,3%	24,3% 44,6%	22,3% 40,2%	
SECUNDAIRE INDICATOREN				
Aantal kleine woningen in Vlaanderen (2001): 170.000				
Aantal actieve budgetmeters in Vlaanderen (toestand 31/12/2007): 34.300				

¹⁶ Het IGO is een bijstandsregeling die de overheid verstrekt aan ouderen die de pensioengerechtigde leeftijd van 65 jaar hebben bereikt en die door omstandigheden geen of geen volledige loopbaan hebben kunnen opbouwen

¹⁷ Berekening: aantal huurwoningen volgens Woonsurvey – aantal sociale huurwoningen op 31 december 2005 = aantal private huurwoningen in Vlaanderen in 2005

¹⁸ De woonquote is het aandeel van het netto huishoudinkomen dat maandelijks wordt uitgegeven aan de huurprijs zonder kosten (voor huurders) of aan de maandelijks afbetalingen voor hypothecaire leningen (voor eigenaars).

¹⁹ De eigenaars die hun hypothecaire lening al hebben afbetaald worden hier niet mee opgenomen

²⁰ Cijfers van nulmeting zijn afkomstig van Vlaamse Woonsurvey, aangezien cijfers EU-SILC 2006 niet werden vrijgegeven

²¹ Gebrek aan comfort wordt hier gedefinieerd als het niet beschikken over minstens één van de volgende zaken: bad/douche, toilet, centrale verwarming en warm stromend water; ontoereikende kwaliteit wordt gedefinieerd als het hebben van minstens één van de volgende problemen: lekkend dak, vochtige muur of vloer, rottend raamwerk of te donker

²² Berekend op basis van de gegevens van de Socio-Economische Enquête 2001, klein wonen wordt gedefinieerd als woningen kleiner dan 35 vierkante meter

Tabel 5: Onderwijs

INDICATOR	DOELSTELLING	NULMETING	HUIDIGE TOESTAND	BRON
O1 Percentage 15-jarigen met getletterdheid niveau 1 of minder ²³ <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen - Gemiddelde scores leesvaardigheid/wiskunde - Autochtone leerlingen²⁴ - Tweede generatieleerlingen - Eerste generatieleerlingen 	Daling van het percentage niveau 1 tot 3% Halvering kloof scores autochtone en allochtone leerlingen Kloof 109/84 Doel: 55/42 Kloof 99/95 Doel: 45/47	14,1% 530/551 421/467 431/456	Geen nieuwe gegevens, resultaten PISA 2009 beschikbaar eind 2010	PISA-onderzoek (2006)
O2 Percentage van de schoolbevolking (gewoon secundair onderwijs) met twee jaar of meer achterstand	Halvering van het percentage Doel: 3,22%	(2006-2007) 6,44%	(2007-2008) 6,52%	Departement Onderwijs
O3 Percentage ongekwalificeerde uitstroom secundair onderwijs ²⁵	Halvering van het percentage Doel: 5,0%	(2006) 10,0%	(2007) 9,3%	Arbeidskrachtenenquête, Steunpunt WSE
O4 Percentage bevolking dat deelneemt aan levenslang leren ²⁶ : <ul style="list-style-type: none"> - Hooggeschoold - Middengeschoold - Laaggeschoold 	Stijging van het percentage voor laaggeschoolden tot 10% Halvering van het verschil in percentage	(2006) 14,5% 7,3% 3,3%	(2007) 13,6% 6,6% 3,5%	Arbeidskrachtenenquête, Steunpunt WSE
Percentage GOK-leerlingen in gewoon en buitengewoon lager onderwijs		Cijfers nog niet beschikbaar voor buitengewoon onderwijs		Departement Onderwijs
SECUNDAIRE INDICATOREN				
Jaarlijkse studiekosten in het secundair onderwijs²⁷ : ASO: € 1.018 TSO: € 1.099 BSO: € 987 KSO: € 1.256				

²¹ Gebrek aan comfort wordt hier gedefinieerd als het niet beschikken over minstens één van de volgende zaken: bad/douche, toilet, centrale verwarming en warm stromend water; ontbrekende kwaliteit wordt gedefinieerd als het hebben van minstens één van de volgende problemen: lekkend dak, vochtige muur of vloer, rottend raamwerk of te donker

²² Berekend op basis van de gegevens van de Socio-Economische Enquête 2001, klein wonen wordt gedefinieerd als woningen kleiner dan 35 vierkante meter

²³ Leerlingen die niveau 1 halen op de leesvaardigheidsschaal kunnen enkel de meest eenvoudige leestaken oplossen. Ze kunnen expliciet geformuleerde informatie in een tekst lokaliseren, kunnen het hoofdthema van een tekst reconstrueren en kunnen een eenvoudig verband leggen naar algemene, alledaagse kennis.

²⁴ Autochtone leerlingen zijn geboren in België en minstens één van beide ouders ook. Eerste generatieleerlingen zijn niet in België geboren en beide ouders ook niet. Tweede generatieleerlingen zijn geboren in België, maar beide ouders in een ander land

²⁵ Wordt gedefinieerd als het aandeel van de totale bevolking tussen 18 en 24 jaar dat ISCED-niveau 2 (lager secundair onderwijs) of lager heeft bereikt en geen onderwijs of opleiding heeft gevolgd in de vier weken voor de Arbeidskrachtenenquête

²⁶ Dit wordt gemeten door het percentage van de bevolking tussen 25 en 64 te nemen die deelgenomen hebben aan een opleiding of training gedurende de vier weken die voorafgingen aan de Arbeidskrachtenenquête

²⁷ Bron: HIVA (2008) Studiekosten in het secundair onderwijs. Wat het aan ouders kost om schoolgaande kinderen te hebben.

Tabel 6: Samenleven

INDICATOR	DOEL	NULMETING	HUIDIGE TOESTAND	BRON
S1 Percentage personen dat niemand heeft die naar hem luistert wanneer hij problemen heeft: - Boven armoedegrens - Onder armoedegrens	Verschil in percentage boven en onder de armoedegrens evolueert naar 0	16,4% 25,3%	14,3% 24,6%	EU-SILC (2006,2007)
S2 Percentage personen dat aangeeft nooit een museum, tentoonstelling of galerij te bezoeken: - Lager Secundair - Universitair	Verschil in percentage halveert Nu: 34,8% Doel: 20,55%	58,0% 16,9%	56,9% 22,1%	SCV-survey (2006,2007)
S3 Percentage personen dat aangeeft nooit te participeren aan theater of een toneelvoorstelling van een amateursgezelschap: - Lager Secundair - Universiteit	Verschil in percentage halveert Nu: 12,6% Doel: 7,55%	65,1% 50,0%	64,9% 52,3%	SCV-survey (2006,2007)
S4 Deelname aan het verenigingsleven: percentage personen dat aangeeft buitenshuis deel te nemen aan sportieve, recreatieve of artistieke activiteiten: - Boven armoedegrens - Onder armoedegrens	Verschil in percentage halveert Nu: 13,0% Doel: 7,56%	35,15% 20,02%	39,8% 26,8%	EU-SILC (2006,2007)
S5 Percentage personen dat aangeeft zich geen internetverbinding te kunnen aanschaffen om financiële redenen	Halvering van het percentage Doel: 2,6%	5,3%	5,3%	EU-SILC (2006,2007)
S6 Percentage personen dat zich niet één week vakantie, weg van thuis kan veroorloven	Halvering van het percentage Doel: 7,2%	14,5%	13,3%	EU-SILC (2006,2007)
SECUNDAIRE INDICATOREN				
Begroting 2009 sociaal-artistieke projecten: € 275.000 Begroting 2009 steunpunt vakantieparticipatie: € 162.000 Bereik steunpunt vakantieparticipatie (2008): Totaal aantal participanten: 72.912 Individuele vakanties: 2.478 Groepsvakanties: 1.426 Georganiseerde vakanties: 3.994				

Bibliografie

- BARDONE, L. & GUIO, A.-C. (2005), *In work poverty. New commonly agreed indicators at the EU level*, (Statistics in Focus. Population and social conditions - 5/2005), Luxemburg: Eurostat.
- BELLE, D. (1982), The Impact of Poverty on Social Networks and Supports, *Marriage and Family Review*, winter, 5: 89-103.
- BOSSUYT, N. & VAN OYEN, H. (2000), *Gezondheidsverwachting volgens socio-economische gradiënt in België*, Brussel: WIV - Instituut Louis Pasteur.
- CAMPAERT, G. (2007), *De onderkant van de woonmarkt* in J. VRANKEN, G. CAMPAERT, K. DE BOYSER & D. DIERCKX (EDS, *Armoede en sociale uitsluiting, Jaarboek 2007*, Leuven, Voorburg: Acco, pp 99-111
- CATTEL, V. (2001), Poor people, poor places, and poor health: The mediating role of social networks and social capital, *Social Science and Medicine*, 52: 1501-1516.
- CONTOYANNIS, P. & JONES, A. M. (2004), Socio-economic status, health and lifestyle, *Journal of Health Economics*, 2004 (23): 965-995.
- DE BOYSER, K. & LEVECQUE, K. (2007), Armoede en sociale gezondheid: een verhaal van povere netwerken? in J. VRANKEN, G. CAMPAERT, K. DE BOYSER & D. DIERCKX (EDS, *Armoede en sociale uitsluiting, Jaarboek 2007*, Leuven, Voorburg: Acco, pp 167-178
- DE GREEF, M. H. G. (1992), *Het oplossen van problematische schulden. Een analyse van de invloed van hulpverlening, interorganisationele samenwerking en huishoudkenmerken op de effectiviteit*, Groninten: Rijksuniversiteit Groningen.
- DELIZÉE, J. M. (2008), *Federaal Plan Armoedebestrijding*, 33p.
- DEWILDE, C. (2003), A Life-Course Perspective on Social Exclusion and Poverty, *British Journal of Sociology*, March, 54 (1): 109-128.
- DIERCKX, D. (2007), *Tussen armoedebeleid en beleidsarmoede. Een retrospectieve en interventiegerichte analyse van de Vlaamse beleidspraktijk*, (Sociale InZichten), Leuven/Leusden: Acco.
- GADEYNE, S. & DEBOOSERE, P. (2000), *Socio-economische factoren in differentiële sterfte van mannen van 45 tot 64 jaar in België*, Brussel: Vrije Universiteit Brussel.

- GROENEZ, S., VAN DEN BRANDE, I. & NICAISE, I. (2003), *Cijferboek sociale ongelijkheid in het Vlaamse onderwijs. Een verkennend onderzoek op de Panelstudie van Belgische Huishoudens*, (LOA-rapport nr. 10), Leuven: Steunpunt LOA 'Loopbanen doorheen onderwijs naar de arbeidsmarkt'.
- HIRTT, N., NICAISE, I. & DE ZUTTER, D. (2007), *De school van ongelijkheid*, Berchem: EPO.
- HOGE RAAD VOOR DE WERKGELEGENHEID (2005), *Verslag 2005*, Brussel: Hoge Raad voor de Werkgelegenheid.
- LEVECQUE, K. (2007), *Exclusion in kind and mind; een sociologisch onderzoek naar het verband tussen armoede en depressie vanuit een multidimensionaal armoedeperspectief*. Doctoraal Proefschrift, Antwerpen: Universiteit Antwerpen.
- MACKENBACH, J., KUNST, A., CAVELAARS, A., GROENHOF, F. & GEURTS, J. (1997), *Socioeconomic inequalities in morbidity and mortality in western Europe*, *Lancet*, 349 (9066): 1655-1659.
- MACKENBACH, J. P. (2005), *Health Inequalities: Europe in profile*, London: UK Presidency of the EU.
- O'REILLY, P. (1988), *Methodological issues in social support and social network research*, *Social Science and Medicine*, 26: 863-873.
- PICKERY, J. & PAUWELS, G. (2007), *Wie participeert niet? Ongelijke deelname aan het maatschappelijk leven in verschillende domeinen.*, (Vlaamse Regering), Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- RINGEN, S. (1995), *Well-Being, Measurement and Preferences*, *Acta Sociologica*, (38): 3-15.
- SAMENLEVINGSOPBOUW ANTWERPEN (2008), *Bundeling problemen op de vrijgemaakte energiemarkt*.
- SERV (2007a), *Sociaal-Economisch Rapport van Vlaanderen*, Gent: Academia Press.
- STEUNPUNT RE-CREATIEF VLAANDEREN (2005), *Cultuurparticipatie in Vlaanderen 2003-2004, eerste analyse van de survey: belangwekkende cijfers en conclusies*, Gent: Steunpunt Re-creatief Vlaanderen
- TIELENS, M. (2005b), *Van a tot z achterop. De achterstelling van allochtonen in onderwijs en werk*, in: STEUNPUNT WAV & VIONA - STUURGROEP STRATEGISCH ARBEIDSMARKTONDERZOEK (eds.), *Jaarboek*. (De arbeidsmarkt in Vlaanderen - Jaarreeks 2005). Antwerpen: Garant, 119-127.
- WHELAN, C. T., LAYTE, R. & MAÎTRE, B. (2002), *Multiple Deprivation and Persistent Poverty in the European Union*, *Journal of European Social Policy*, 12 (2): 91-105.
- WINTERS, S., HEREMANS, F., ELSINGA, M., MARCHAL, A., VANDEKERCKHOVE, B. & VAN STEEN, G. (2004), *Op weg naar een Vlaamse huursubsidie?*, Leuven: Kenniscentrum voor Duurzaam Woonbeleid.
- WIV (2002), *Gezondheidsenquête door middel van Interview*, België, 2001, (IPH/EPI Reports), Brussel: WIV.
- WIV (2006), *Gezondheidsenquête door middel van Interview*, België, 2004, (IPH/EPI Reports N° 2006 - 035), Brussel: WIV.
- WOONINSPECTIE, V. O. A. I. R. (2008), *Rapport zes jaar Vlaamse Wooninspectie*.